

ИВАН ТОМОВ КИРОВ

ОСВОБОДИТЕЛНАТА РУСКО-ТУРСКА ВОЙНА ОТ 1877/78 г.

РУСЧУШКИЯ /ИЗТОЧНИЯ/ ОТРЯД НА РУСКАТА АРМИЯ

С.ЦЕНОВО – КРЪСТОПЪТ И ТИЛ НА РУСЧУШКИЯ ОТРЯД

/ИСТОРИЧЕСКИ ОЧЕРК/

Паметникът на Казака Матей – 25 юни 1877 г.
при с.Ценово

ПРЕДГОВОР

Много историци наши и чужди са писали за руско-турската освободителна война. Всички автори според своите виждания дават различни оценки за причините и резултатите от войната. Един е не успоримият факт, че в резултата на тази война България получи своето освобождение от близо петвековното османско владичество.

Голяма част от изследователите описват военните действия на предния отряд при Стара Загора и Шипка, на западния отряд при Плевен и Софийското направление. На по заден план остават водените боеве на русчушкия отряд, въпреки, че той е най-многоброен и успешно неутрализира силите на една 100 хилядна турска армия в най-силните гарнизони: Русе – Силистра – Варна – Шумен. В продължение на по-вече от седем месеца отбранителни боеве, русчушкия отряд не допуска аскерите на турската армия да пробият отбраната му в направление на гр. Бяла, да отрежат предните части от тила и да се притекат на помощ на обсадения в Плевен Осман паша. С настоящия очерк си поставих задачата да проследя хронологията на бойните действия на русчушкия преименуван по сетне източен руски отряд. Да попълня една празнота в бойния поход на отряда в

участъка от Свищов – Ценово до Бяла. С илюстрираната хроника на войната на художника Поленов, нагледно се стремя читателите да добият по-пълна представа на бойните действия на войсковите части и талантливия офицерски команден състав. Важна задача за мене като автор бе да опиша военната роля на не много дълбокия тил в долното течение на река Янтра: в активното включване на българското население в снабдяването с храни и боеприпаси, за бойците на предните позиции, за фуражите на конните ескадрони, за лекуването на ранени и болни войници. Не на последно място бе и задачата да отразя зародилата се дружба между местното население и освободителите назовавани /руски братушки/. Поради доста отдалеченото /повече от столетие/ време описаното събитие е силно избледняло. Биологичните закони смениха 3, 4-ри поколения, поради което направеното описание се базира на източници и спомени за далечната 1877/1878 година на 19 век.

За допуснати грешки и неточности моля за извинение.

От автора

3 – ТИ МАРТ 1878 год. ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ

Най-трагичната епоха за България – турското робство, завършва на 03.03.1878 година с най-скъпото за България, освобождаването ѝ от руската армия. Руско-турската война от 1877/1878 г. десетата поред, реализира вековните мечти, надежда и вяра на българите в освободителната мисия на Русия. В хода на войната, далеч от имперските цели на господстващата класа, руският братски славянски народ, оказва в максимална степен морална и материална помощ на българите. Руската армия след като преминава стотици километри от Петербург, Москва, Донските степи и Урал, по заснежените и кални пътища на Румъния достига до Дунава, северната граница на османската империя. С изкусна маневра, тайно, при пълна изненада бе форсирана голямата река. С героични битки на българска земя, с цената на хилядите жертви е извоювана нашата свобода. Измерена във времето, освободителната руско-турска война от 1877/1878 г. продължава 275 дни. Началото е 12 /24/.04.1877 г., когато руският император Александър II подписва в град Кишинев манифест за обявяване на войната. Краят на същата е 03.03.1878 г., когато в Цариградското предградие Сан Стефано бе подписан договор за възстановяване на мира.

Хо̀да на бойните действия на Дунавската руска армия започва на 15 юни /стар стил/ или 27 юни нов стил с преминаването на река Дунав. Десантът се извършва от 15 хиляден боен отряд с понтонни лодки под командването на генерал майор Драгомиров. В последните наставления на командира се казва /на Вас гледа Русия, за нас друг избор няма, или отвъд Дунава, или в Дунава. Господа бойци, ще бъда щастлив утре да се видим с всеки от вас на другия бряг/. Когато понтоните са в средата на реката, в посока на труднопроходимия висок български бряг, турската гранична охрана открива ураганен огън. Настъпва истински ад. Давят се хора, потъват оръдия, боеприпаси и снаряжения, люшкат се понтоните. Устремът е несломим. Добралите се до брега не голяма част от бойците се хвърлят в атака, изпълняват се заповедите на генерала. Граничната охрана е преодоляна. До сутринта продължава прехвърлянето на целия отряд с командващия и бойния щаб. Започва битката за освобождение на първия български град Свищов. Турската отбрана на града е поверена на Селим паша с личен състав един пехотен полк от 2 000 души, два кавалерийски ескадрона и отряд башибозуци /черкези доброволци/ 500 добре обучени бойци плюс граничната охрана. Силите на противника, макар и по малочислени, поради предварително заетите по изгодни позиции на

височините източно от града, при “Текир дере” и с. Вардим, отначало оказали сериозна съпротива. Опитите за контраатака завършили неуспешно. Разбитите табори са изтласкани в посока Русе, покрай Дунавския път, през дървения мост на река Янтра при село Кривина се оттеглят и заемат позиции на височините при Горно Абланово и Обретеник. Башибозушкият отряд се пръска на групи, които мародерстват из незащитните села в сегашната Ценовска и Боровска община. Истинска трагедия преживява местното население – изнасилвания, грабежи, убийства. Това продължава по-вече от 10 дни. След първият освободен град Свищов на 25 юни в боен ред части от източния /русчушки отряд/ тръгват за освобождаването на град Бяла в посока Русе. Първи са ескадроните на 12-та кавалерийска дивизия, командвани от ген.. майор Ал. Арнолди. Авангарда на дивизията – донския казашки полк при село Ценово в местността /Драка баир/ бива нападат от засада на черкезки разбойници и башибозуци. В завързалото се първо сражение на полка загива казака Матей. След погребението на лобното място е забит дървен кръст с надпис /Тук почива казакъ рус Матей, 25 ден юни 1877 г./ Бандитите са разбити, прогонени, освободено е селото. Върната била отвлечената селска черда от едър рогат добитък. Изпокрилото се българско население

в близките гори /чалнъка, върбака, „бикя”/ се завръща по домовете. Същия ден след обяд дивизията на Арнолди е посрещната тържествено на моста Кольо Фичето от българското население на гр. Бяла /25 юни стар стил, 05 юли нов стил/. На следващия ден 06.07.1877 г. в пеши боен поход от Свищов през Ценово за Бяла пристигат бойните поделения на пехотата. Бяла е освободен без бой. Същия ден 06 юли - по Мидхат пашовото шосе строено 1867/68 г. в посока Русе се придвижват ескадроните на 12 кавалерийска дивизия. В района на местността Севри тене се завързва второто сражение. В него участва същия 12 донски казашки полк. Без жертви са разбити и разпръснати върлуващите в района черкезки и башибозушки групи. На този ден – 06 юли е освободено и село Брестовица. На следващите 07 и 08 юли стават и първите схватки с редовния турски аскер в околностите на селата Обретеник и Две могили. Окомплектованият русчушки отряд от кавалерия, артилерия и пехота все още малочислен бива посрещнат от превъзхождащата го Разградска турска армия /28 000 / командвана от Мехмед Еюп паша. В неравен бой турската армия е отблъсната и се отказва от приетото настъпление. С нови подкрепления Русчушкия отряд продължава настъплението на изток и в края на месец юли /28, 29 нов стил/ достига до река Дунав,

северно от село Пиргово и Мечка. Отрядът се разгръща и заема твърди отбранителни позиции на линията: Пиргово – Щръклево – Нисово – река Малки Лом до село Садина. На югозапад до село Кардам, горното течение на река Бели Лом до село Светлен, заетите позиции осигуряват преграда за сто хилядната източна турска армия. Същата е формирана от мощните гарнизони на четириъгълника от военни крепости, Русе – Разград – Шумен – Варна. Августските боеве на предния отряд на Шипка и на западния отряд при Плевен са неуспешни за турците. Върховното турско командване и неговия генерален щаб вземат решение за решително настъпление на най-многобройната източна турска армия, с командващ Мехмед Али паша. През август и септември източната турска армия предприема широко настъпление на запад с цел да направи пробив в центъра на позициите на русчушкия отряд, като по нататък през Бяла по моста на Кольо Фичето по Митхат пашовото шосе в колони да се притече на помощ на обсадения в Плевен Осман паша и неговата елитна 40 хилядна армия. Втората цел след пробива е да отрежат предния отряд на Гурко, в който се сражават и българските опълченци, да прекъснат пътя от Свищов за Русе и Свищов Търново, през които се снабдяват и трите отряда на руската армия от дълбокия тил в Румъния и Русия; да бъде разрушен понтонния мост при Свищов;

За по добро снабдяване на русчушкия отряд е изграден втори понтонен мост на Дунава при село Батин. На река Янтра освен Беленския мост на крайбрежния дунавски път от Свищов за Русе е монтиран понтонен мост при село Кривина на мястото на съборения дървен мост. /след освобождението моста остава до голямото наводнение през 1897 г., когато потъва на дъното на реката/. След десетки години е изграден настоящия железен мост. Отбранителните боеве на русчушкия отряд се равняват на отбраната на Шипка. На 13 август части от източната турска армия, командвана от същия Мехмед Али паша предприема първото настъпление в района на Ломовете/река Черни Лом/. Това принуждава частите от 13 армейски корпус да се оттегли от застия рубеж при река Черни Лом. На 05 септември в района на Кацелово, Горско Абланово се завързват кръвопролитни боеве в това число и ръкопашен бой. Руските солдати, под командването на генерал Тимофеев с мощни атаки отбиват напъните на многобройния противник. С неуспех завършват за турците сраженията на 21 септември при село Камен и село Лом Черковна. За неуспехите на първите две сражения върховното турско командване на 03 октомври сменя командващия на източната армия Мехмед Али паша с безразсъдния, фанатизиран Сюлейман паша. Неговата цел е да се реабилитира пред султана за неуспеха

при Шипка, като на всяка цена пробие отбраната на русчушкия отряд и се притече на помощ на издъхващия в Плевен Осман паша. Първата му заповед е пробива да се извърши от таборите на русенския гарнизон, като лично поеме командването. Турските аскери настъпват в две направления – първото направление е Иваново към Хан /Гюл чешма/. Втората посока е село Тръстеник – Батин. След пробив в тези посоки се осигурява овладяване на най-краткия път за Бяла и оттам за Плевен. Най-големи боеве се завързват на 14 и 15 ноември - два дена, /На Шипка 3 дни/ в районите на село Мечка, Пиргово, Тръстеник, Широково, Баниска, Батишница, Копривец, Пет кладенци. С героични усилия с контраатаки настъплението е отблъснато. Дадени са много жертви и от двете страни. В края на месец ноември Сюлейман паша организира второ настъпление. В помощ на таборите се придвижват свежи сили от Разград, Нови пазар, Провадия и други укрепени пунктове. В този момент на 28.11.1877 г. обсадения в Плевен Осман паша след свършване на всички хранителни припаси прави неуспешен опит за пробив на дългата 6-месечна обсада. Командващият с целия щаб и 40 000 елитна армия се предава на руската армия. Вестта за падането на Плевен се посреща с мощно ура от солдатите на всички отбранителни участъци. Командващият русчушкия отряд

престолонаследника граф Александър Александрович праща парламентъори за преговори. Сюлейман паша приема преговарящите, но бави преговорите с цел печелене на време. За нов удар срещу русите при Пиргово, Мечка, Хан Гюл чешме, Тръстеник, Кошов на 30 ноември е издадена заповед за атака срещу русите. В нея участват новопристигналите свежи сили. В завързалите се кръвопролитни боеве с цената на нови хиляди жертви, героизмът на руските воители принуждава таборите на Сюлейман паша да отстъпят. И този последен напън /както и при Шипка/ е неуспешен. Датата 1-ви декември е обявена за ден на победата на русчушкия отряд. В условия на превъзхождащ по числен състав и въоръжение противник в продължение на петте месеца героизма на руските богатири проваля плановете, за пробив в отбраната на русчушкия отряд. На 3-ти декември командващия русчушкия отряд е заменен с нов – героят от Севастопол през Кримската война, героят при Плевен – ген. адютант Ф. Е.Тотлебен. На 26 декември русчушкия отряд се преименува в Източен. Към него се пречисляват нови бойни части от резерва в дълбокия тил в Румъния /Гюргево/. Същите през новия понтонен мост при село Батин пристигат в боен ред и попълват отбранителните позиции. В помощ на отряда са включени руски части от Добруджа, с речни бойни единици по Дунав. За източния

отряд месец януари 1878 г. преминава при относително затишие. През февруари се сключва Одринското примирие, което задължава Турция да предаде без бой военните гарнизони Русе и Силистра. Сюлейман паша под предтекст, че няма писмено разпореждане бави предаването ѝ. В този момент Тотлебен, след успешните атаки при Пиргово и Мечка и отблъскването на турците, започва подготовка за решителен щурм за освобождаването на Русе. За целта премества щаба от Брестовица в Обретеник, за да бъде по близо до бойните позиции. При пълната готовност за решително настъпление на 20 февруари 1878 г. турската съпротива вдига белите байраци. Същия ден в 14.00 часа след обяд руските предни части начело с командващия източния отряд ген. Тотлебен влиза тържествено в Русе. Посрещането на освободителите става с неописуем възторг от българското население. Делегация начело с архимандрит Враницки /Васил Друмев/ с хляб и сол посреща командващия щаба на отряда. Само след по-малко от две седмици на 03.03.1878 г. в цариградското предградие Сан Стефано е подписан договор за възстановяване на мира. Турция се признава за победена, България е освободена. За провалите при Шипка и Мечка - Сюлейман паша, при Плевен Осман паша са осъдени от имперския султански съд. След няколко месеца на радост и възторг от българското

население берлинския конгрес на великите сили /Германия, Австро-Унгария, Англия и Франция/ анулират Санстефанския мирен договор, разпокъсват страната. Санстефанска България остава в историята национална мечта, национален идеал на българите. Освобождението ни от Русия не би било възможно, ако в него не се бе включил целия български народ. Бойните дружини на българското опълчение са частица от приноса за победа на руското оръжие. Ако Свищов е първия освободен град и първа столица на освободена България, то Ценово отстоящо на 33 км. южно е между първите села освободени в началото на войната /25.06.1878 г./ С руския паметник на казака Матей Афанасиевич Смирнов загинал за освобождението на България, селото и ценовска община имат запазено място в историята на освободителната война от 1877/1878 г. По спомени на близо столетниците живи свидетели на събитието в смутното лято на 1877 година Билю Симеонов, Милан Минчев, Иван Ардаков, Петко Билев записани от учителя Йордан Илиев през 1946 година четем: докато траяла войната през селото минавали резерви на бойните части и обозните кервани, превозващи боеприпаси и храни за армейските подразделения. Освен това на бивак останали резервни военни команди. Дъждовитата пролет, горещото лято

осигурили голямо плодородие от есенни и пролетни култури. В прибиране на реколтата /жътва, вършитба/ се включили и пребиваващите временно руски войници. Прибрана била реколтата от нивите на избягалите турци и черкези. Част от зърнените храни се използвали за изхранване на армията и щабовете на военните подразделения. С ечемика, царевичата и ливадните сена се хранели конете на кавалерийските ескадрони, които тогава играели решаваща роля в победните боеве. В пещите на селските къщи се изпичали ежедневно десетки и стотици самуни хляб за солдатите. От Ценово и околните села се организирали конвои от десетки говежди и биволски коли за превоз на боеприпаси и храни от Свищов и селата за предните позиции на русчушки /източен/ и западния /за Плевен/ отряди. През зимните месеци декември, януари и февруари по заснежените пътища с големи преспи и ледени участъци местните обози с животинската тяга, използвали дървени шейни изработени от местни дърводелци. В Общината в селата Ценово и Джулюница били открит тилове болници – лазарети. В тях освен руските лекари и милосърдни сестри постъпили като хигиенистки десетки млади жени, девойки и невести. В проверките и инспекциите на военно полевите болници на русчушкия отряд в Бяла, Обретеник и Ценово идват едни от

най-видните руски медици хирурга Пирогов, Боткин. Те били придружавани от големия художник Ковалевски. След утвърждаването на временните селски управи се провела акция за набиране доброволци, с които се формирали втората серия от нови шест опълченски дружини. От Свищовска околия се записват 195: Ценовска община /числяща се към Свищовско/ 15 опълченци. Между тях от Ценово 6 – Янко Андреев Цанков, Петко Коцев, Върбан Тончев, Куни Тодоров, Тодор Иванов, Ангел Георгиев; Караманово 6 – Ангел Бойчев, Ангел Тодоров, Брашан Ангелов, Герчо Ганчев, Енчо Георгиев, Христо Дечев; Кривина 3 – Цвятко Христов, Цони Трифонов, Колю Ботев; Новград 1 – Лазар Николаев; Пиперково 1 – Енчо Русев; Джулюница 1 – Върбан Цвятков; Долна Студена 1 – Петко Цанов. Ролята на Ценово и неговите околности имат и това значение, че са най-близко до дългото установилия се щаб на русчушкия отряд в с. Брестовица отстоящо на 6, 7 км. от селото ни. От 06 октомври до края на войната /близо 5 месеца/ изборът на село Брестовица за щаб на русчушкия отряд не е случаен. Високото брестовишко плато включващо и местности от ценовското землище дават чудна възможност за отбрана и маневри на войските. Брестовица е било едно от големите села с чисто християнско население. В медицинското осигуряване на войските ценовския лазарет в джамията,

наравно с тези в Батин, Вардим, Обретеник, Борово и болницата в Бяла най-успешно обслужват болните и по-тежко ранените бойци от XII и XIII армейски корпуси. Ценово се явява като от един от основните снабдителни пунктове, основен кръстопът на дълбокия тил от Румъния – Свищов посока Русе. Направеният в началото на октомври 1877 г. понтонен мост при село Батин – Петрушан до известна степен облекчава много натоварения път Свищов – Ценово – Бяла – Русе. Така с много усилия, хиляди жертви се ражда свободата на България. Паметни в историята на България остават епичните битки при Стара Загора, Шипка, Шейново и Плевен. Зимното преминаване на балкана за София и Пловдив, Одрин, критичните боеве при Пиргово – Мечка и последната точка Сан Стефано. Славните руски богатири, рамо до рамо с опълченските дружини с активната помощ на българското население разгроми ордите на пет вековния поробител на 3 март 1878 година близо до стените на Цариград. В Сан Стефано се роди третата българска държава преживяла 1300 години възход, поражения и победи.

**С Л О В О произнесено от Иван
Томов
пред руския паметник на Казакъ
Матей**

3 март 2004 год.

Уважаеми съселяни,

Всяка година на 3 март идваме на това свято място, на този паметен знак, за да се поклоним, да отдадем почит и признателност на нашите Освободители от 5-вековното Османско робство. Този паметник е един от 450-те паметници в нашата страна, свързан и с едно от най-големите събития на 19 век – Освободителната Руско-турска война 1877-1878 г.

На 12 април 1877 г. руския император Александър втори обявява война на Турция след повече от месец предвижване на Руската армия по калните пътища на Румъния. На 15 юни е форсирана река Дунав при гр. Свищов. Измерена във времето войната продължава 330 дни и нощи. В бойните действия участвуват най-много руси, белоруси, украинци, финландци, румънци и българи доброволци в състав от 12 опълченски дружини 3 бригади. В състава на опълчението действуват и жители на Ценово: Янко Андреев Цонков /известен като дядо Янко комитата/, Върбан Тончев /Банчо/ от Пранжиевия род, Петко Коцев от Коцевия

род, Куни Тодоров, Тодор Иванов, Ангел Георгиев – голяма част от селяните със своите коли превозвали храни, боеприпаси, ранени войници. Селската джамия била превърната в болница.

Свободата на България се ражда в епичните боеве на Шипка, Шейново, Стара Загора, Плевен, зимното преминаване на Балкана, през София – Пловдив до Цариград.

На трети март 1878 г. Турция се признава за победена. България е освободена. Подписва се Сан-Стефанския мирен договор. Само за няколко месеца радост – Западната дипломация на Берлинския конгрес анулира договора, България е разпокъсана. Сан-Стефанска България става мечта – национален идеал. За нашето освобождение са дадени скъпи жертви – над 70 хиляди убити, повече от сто хиляди ранени и осакатени. Измежду хилядите жертви е тази на руския войн казака Матей Афанасиевич Смирнов. Десет дни преди настъплението на Източния отряд на 3 юли 1877 г. в района на нашия край се извършва активно военно разузнаване от кавалерийски ескадрон. Под предлог, че събират храна и добитък за султанската армия, черкези и башибозушки пълчища подложили селата в района на грабежи, издевателства над беззащитното българско и бедното турско население. В Ценово след грабеж е отвлечена селската

черда, започнали подготовка за пълното му опожаряване.

В този момент в селото пристигнали разузнавачите на 16-ти драгунски казашки полк. Преди да влязат в селото в тази местност /Драка баир/ се завързва ожесточено сражение между казаци и черкези. Бандитите са разбити, прогонени, селото освободено. Отвлечения добитък върнат на стопаните. Но в неравния бой загива смелия разузнавач, кавалерист 22 годишен казак Матей. На 25 юни 1877 г. при масово стичане на населението, е извършено християнско погребение със заупокойна молитва от местния свещеник – отец Лазар от Поповия род. На надгробния кръст е написано – кратко “Тук почива казакъ Рус Матей 25 юне ден 1877 г. За Вослободение на България”. 20 години по-късно е забит настоящия паметник, да напомня на нас живите и на поколенията за скъпите жертви на славянска Русия за освобождението на България.

Поклон пред паметта на загиналите.

С едноминутно мълчание на колене да почетем паметта на героя.

Иван Томов

Иван Томов произнася слово за гибелта на казака Матей 3 март 2004г.

КАЗАКА МАТЕЙ

Пришпорил буйния си кон,
казакът от степите на Дон.
Освободителят на родната страна,
на много градове и села.

В поход тежък към смъртта,
посечен зверски от врага.
С кръвта си братска засия
на освободена ценовска земя.

Помнят го поколенията стари,
спомени на младите завещали,
безсмъртен ще остане той,
за нашата свобода герой.

д-р Сава Попов

Върховно командване на Руската армия

Руският император
Александър II

Генерал-адютант
Димитрий Милютин -
военен министър

В гр. Бяла отстоящ на 16 км. южна от с.Ценово в началото на Освободителната война на път от Свищов през Ценово за Бяла, се установява първата квартира на император Александър II –от 20юли до 13 август. Пребиваването му тук, в центъра на военните действия в близост до Русчушкия отряд, има голямо значение. Бързо се решават въпроси с

действието на отряда и неговата отбранителна функция.

В Бяла през близо месечния престой живеят най ярките личности на тогавашна Русия – Император Александър II, когото българския народ зове Цар Освободител, военният министър Милютин, граф Николай Игнатиев, големия руски хирург Николай Пиргов, художника Павел Ковалевски, лекаря Сергей Ботин, историкът Сологуб, писателя Всеволод Гаршин, военни аташета от Австро-Унгария, Англия и др. Двора и къщата на Мехмедбей, сега къща музей “Освободителна война” – става първата столица на освободените български земи. Върховното командване в Бяла взема решение да се извика Царската гвардия от Русия и помощ от Румъния за обсадата на Плевен. На 9 август 1877г. в Бяла пристига и ген. Гурко, Тотлебен и др. По време на войната в болниците в Бяла служат милосърдни сестри. Сред тях е чаровната баронеса Юлия Вревская – на която в центъра на града се издига бюст паметник.

ген. М. И. Драгомиров – командир на
14-та пехотна дивизия форсирала река
Дунав при Свищов на
15/27/ юни 1877г

Посрещане на руските войски в Свищов (руска гравюра)

Генерал М. И. Драгомиров

Руски войски и български опълченци преминават по моста
на р. Дунав (руска гравюра)

понтонен
мост на р.
Дунав при
Свищов

Командване на Русчушкия
/източен/ отряд през освободителната
Руско-Турска война 1877/78г.

Генерал-адютант
Александър Александрович
(престолонаследник и командир
на Русчушкия отряд)

Генерал лейт. Петър Вановски -
началник штаб на Русчушкия
отряд

Първи син на
императора

Генерал-адютант
Владимир Александрович
- командир на XII арм. корпус

Втория син на
императора

Кавалеристи от Донски Казашки полк, в който служи казака Матей загинал при с. Ценово на 25 юни 1877г.

Щаба на Русчушкия отряд в с. Брестовица от
6 октомври 1877г. до края на войната
3 март 1978 г.

Столовата към щаба на Русчушкия отряд в с. Брестовица
Худ. В. Д. Поленов

Работа в щаба
Худ. В. Д. Поленов

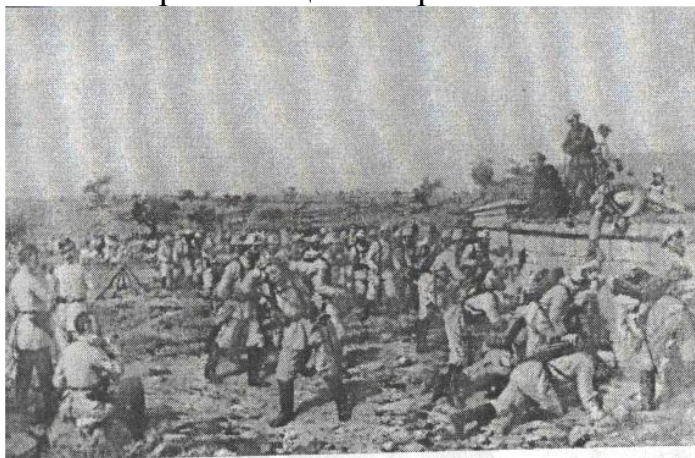
Полева кухня на Атаманския полк участвал в
крвопролитните боеве при с. Мечка –
ноември 1877г.

Кухня на Атаманския полк

Худ. В. Д. Поленов

Боевете на Русчушкия отряд
през месец ноември 1877г.

Почивка на зарайския полк

Худ. В. Д. Поленов

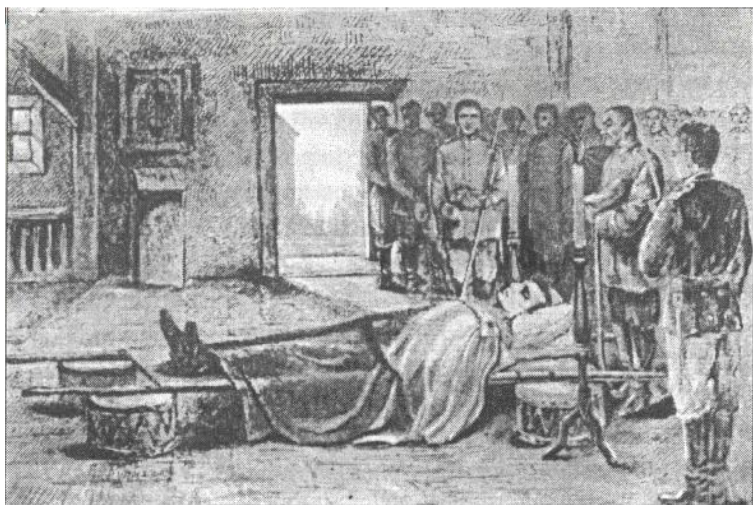

След боя
Худ. В. Д. Поленов

В боя при с. Иваново загива членът на
имперската фамилия
княз Сергей Максимилианович /1849-1877/
в гвардейската артилерия.

Убийството на Сергей Максимилианович при с. Иваново
на 6.X.1877 год. - литография

Последно прощаване със Сергей Максимилианович в църквата на с. Брестовица - X.1878 год. - литография

Едни от 450-те паметници посветени на
Освободителите

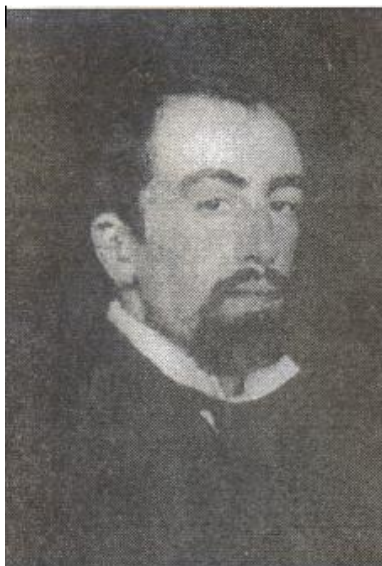

Паметникът на Сергей Максимилианович при с. Иваново

Паметникът на Казака Матей – 25 юни 1877г. при с.Ценово. Първата жертва в първото сражение на части на Руския отряд с черкезки и башибозушки банди за освобождението на Ценово.

Втори престолонаследник – Владимир Александрович висш военначалник

Худ. В. Д. Поленов

Владимир
Димитрович
Поленов тръгва на
14 октомври от
Пербург – пристига
в щаба на
Русчушкия отряд с.
Брестовица –
рисува много
картини от бойните
действия на отряда
и околната
природа.

Ген.-адютант Владимир Александрович на предните позиции

втория син на
императора –
Александър втори

Владимир Александрович на бойните
позиции

Ген.-адютант

В списъка на втората серия опълченски дружини са записани трима доброволци от Ценово: Тодор Иванов, Ангел Георгиев, Янко Андреев, Петко Коцев, Върбан Тончев /Банчо/ и Куни Тодоров.

Опълченци от втората серия дружини, Свищов, юли 1877 г.

Ген. Столетов
н-к на българското
опълчение

Андрей Блъсков
герой от Шипка

Ген. Гурко в столицата София на
4 януари 1878 г.

Руски войски при Бяла след преминаването
им през Ценово 6 юни 1877 г.

Битката при Горско Абланово и Кацелово –
контраатака на ген. Тимофеев

Руските войски прминават Дунав

Джамията в с. Ценово, строена преди 300 год. По време на Освободителната война 1877/78г. е била медицински пункт /лазарет/ в дълбокия тил на Русчушкия отряд – от началото до края на войната 5 юли 1877 г. до 3 март 1878 г.

В нея са лекувани по-тежко ранени и от болестта тифус /кореман тиф/. В близост до лазарета до към 40-те години на миналия век имало забит дървен кръст на обща гробница, на починали от рани и болестта тиф руски солдати.

Дунавския вилает
арена на бойните действия през
Освободителната Руско-Турска
война 1877/1878г.

Той обхваща територията от цяла северна България, Софийско до Скопие /Македония/. В това, че географски е северната граница на Османската империя в него са дислоцирани най-големите военни сили на турската армия. Известни са бойните крепости на южния дунавски бряг в българските земи: Видин, Никопол, Русе; в източна България – Разград, Шумен, Варна и други. Разчитайки на мощната отбрана на военните гарнизони и естествената преграда на река Дунав /най-голямата в Европа/, султана не приема решението на Цариградската конференция на посланиците на великите сили 1876г. да

даде независимост на България. решението на конференцията и отказа на султана мотивира Русия да обяви война на Турция 12 /24/ април 1877г. Действията се водят на българските земи от Русчушкия вилает и това е естествено.

Един от последните валии Мидхад паша от 1865г. е известен в историята като велик реформатор и жесток администратор. В управлението на туна вилает /Русчушкия/, чрез реализираните пет реформи /наречени пет чуда/ Мидхад паша си поставя задачата да задържи, по възможност да спре, разпадането на феодално-деспотичната османска Империя /просъществувала близо 700 години, от които близо 500 са робски за българите 1396-1878г./.

Чрез реформите искал да даде пример и на останалите вилаети в азиатската част на империята. Първото “чудо” е било решаване проблемите на инфраструктурата, комуникациите и транспортните връзки между селищата във вилаета. За целта прокарва първото шосе от град Русе-Бяла-Плевен-през Стара планина /Самунджи

балкан/-София-Скопие. Пътя се строи чрез ангария /доброволен труд/ на населението едновременно във всички участъци до последната точка –гр. Скопие. Най-голям е проблемът за мост на р. Янтра при Бяла /дотогава имало дървен мост/. За наемател за изграждането на модерен каменен мост Мидхад паша прави обяви в европейските страни и в империята. Сериозни наематели се явяват полски инженери . При идването им да огледат обекта предлагат да го наемат при висока цена – над 3 милиона гроша /сума по-голяма от годишния бюджет на вилаета/, поради което управителя не приема предложението. В това време /вече на възраст/ от Дряново за Русе пристига известния майстор Кольо Фичето. Същият има зад гърба си построени десетки църкви, джамии, чешми, мостове в българските земи. След даденото му време да огледа мястото за строежа на моста, прави на рабош изчисления на сумата за изграждане на моста. При повторното идване при пашата му съобщава: “Паша ефенди, моста при Бяла ще изграда за

750 хиляди гроша, като в сумата се включва и почерпката на майсторите – срок за изграждане 3 години /моста е изграден предсрочно 2 години и 7 месеца/. За това какво ще представлява моста, майстора иска въсък за моделиране на макета, който прожектира на конашката стена. Пашата одобрява проекта и възлага на уста Кольо Фичето да го построи. Последните думи на наемателя са: “Паша ефенди, ако моста на Янтра при Бяла не изградя за 3 години, за 750 хил. гроша вземете ми главата”. Тържеството по пускане движението по моста става в присъствието на Валията Мидхад паша. По време на освободителната война руското командване се опасявало за здравината на моста за преминаване оръдията на тежката артилерия. За целта живия още майстор Кольо Фичето бил повикан да гарантира здравината на съоръжението. Майстора без никакви планове, скици и чертежи застава под моста и тежките оръдия преминават спокойно. Каква по-голяма гаранция от това? В 1896г. – голямото наводнение на р. Янтра,

поради задръстване на сводовете, част от моста се събаря. Беленската управа обявява възстановяването на моста по същия търг. Първия майстор вече не е между живите. Моста е възстановен, но по нов строителен план – с желязо и бетонен материал. След построяване на новия мост през 50-те години на XX-ти век Моста на Кольо Фичето е консервиран и обявен за паметник на културата.

Второто “чудо” на реформатора Мидхад паша е железния път от Русе за Варна строен от английската фирма Барон Хирш.

Третата положителна реформа била в областта на земеделието. За целта в околностите на Русе създава опитно земеделско стопанство /образцов чифлик/ Нумине, с цел да демонстрира модерна обработка на земята по западен образец. Втората цел е лично да се убеди в добивите от селскостопанските култури, за по-реално облагане на раята с данък-десятька /он данъка/. За управител на чифлика изпраща младия балканджия от Трявна Ангел Кънчев да учи в Чехия-

гр. Табор модерните земеделски науки. последния не изпълнява волята на управителя. На место агроном поема пътя на революционера борец за освобождението на България. В. Левски го избира за първи помощник в комитетската си дейност. Изправен пред опасността да бъде заловен жив на русенско пристанище Ангел Кънчев се самоубива. Трите положителни “чуда” са помрачени от последните две:

Реформата в образованието /първа по ред/ в българските земи. Има за цел чрез просвета и образование всички християни от подрастващите да станат мюсюлмани. В българските училища да се преподава на турски език. Това “чудо” се проваля. В тези години /1870/ на българското възраждане просветното дело бележи истински разцвет. В българските земи са открити над 1600 светски училища. Последното “чудо” на жестокия администратор е да ликвидира всички революционери - борци за освобождението на България. “Комитите на бесилото, в тюрмита и вечна каторга в Диарбекир” са думите на пашата. Разбити са четите на Хаджи

Димитър и Стефан Караджа, на Филип Тотьо, Панаойт Хитов и др. Легендарните войводи – Хаджи Димитър, Стефан Караджа увисват на бесилото в Русе, на вечни заточения в Диарбекир са изпратени синовете на Баба Тонка и десетки борци за народната свобода. “Не се гаси туй, що не гасне” не е разбрал или не е искал да разбере “Великия реформатор” – Мидхад паша. На трети март 1878г. – Русия освобождава България.

В-к Земя от 11.02.2008 г.

Автор Александър Митев

Статия Селото където се чертаеше
сърбата на България – Чаушмахала
/Ценово/ Свищовско

Едва ли има българин, който да не знае многото места където са се водили най-ожесточените боеве по време на Руско-турската война: Шипка, Плевен, Стара Загора и др. Има едно село, за което малко се знае. То е свързано с действието на Източния отряд. В това село става и първото сражение на отряда с башибозушки банди и първата жертва на корпуса на Александър Арнолди – Казака Матей на 25 юни 1877 година. Източния отряд има за задача да неутрализира най-голямата групировка на турската армия в Северна България – укрепения четириъгълник: Русе-Силистра-Варна-Шумен. По тези съображения главната квартира на главнокомандващия Дунавската армия княз Николай Николаевич /брат на императора/ в началото се установява в село Чаушмахала, след което се премества в село Брестовица. Отиването на

императора Александър втори в Бяла е свързано с действието на Източния отряд /5 юли-13 август/. Тук именно се реши и съдбата на България. Заповядано е да се снесе блокадата на Русе. В множеството сражения при Пиргово, Мечка, Иваново и долината на река Лом е спряно турското настъпление, имащо за цел пробиване на отбраната и оказване помощ на обсадения в Плевен Осман паша и преминаването на защитниците на Шипка, в които се сражават и петте български опълченски дружини.

г-л Алексадър Арнолди –
освободителя на Ценово и Бяла

Кавалерист от отряда на Арнолди от
ескадрона на Казака Матей загинел при
Ценово на 25 юни 1877 г.

Император Александър втори в България

България е единствената държава в Европа и света, родена на ново след пет вековно робство и освободителна война, в която са дадени много жертви от убити, ранени и осакатени. За пряко наблюдаване на военните действия за повече пет месеца Император Александър втори пребивава в Северна България. Щаба на императорската квартира се мести последователно в зависимост от важността на бойните действия: Първо в Свищов, следват селищата: Царевец, Павел, Бяла, Горна Студена и последния Плевен. След падането на същия императорът Александър втори на 5 декември 1977 година напуска България, с пълната вяра за освобождението на България. През Румъния с кратък престой в Букурещ заминава за Петербург, столицата на Русия.

Негово императорско величество цар Освободител –
император Александър втори Николаевич и неговите
синове

Ген. адютанат
Ал. Александрович
к-р на Русчушкия отряд
престолонаследник
Александър III

Ген. адютант
Вл. Александрович
к-р на 12 армейски
корпус в Русчушкия
отряд

СТРАТЕГЪТ

Стратегът на Освободителната война –
г-л А. А. Обручев

Планът за освободителната война е изготвен от г-л Обручев. То предвижда да се завземе северна България и да се поиска от Турция пълно освобождаване на българските земи на юг от Стара планина, Македония и Тракия. Ако портата откаже да се премине Балкана и

с решително настъпление на юг да се превземе Цариград – столицата на Османската империя. Преминаването на Дунав да се извърши в две направления: Свищов-Шипка-Одрин-Цариград или Русе-Сливен-Одрин-Цариград. Руския черноморски флот да охранява черноморското крайбрежие. 1876 година Турция е ангажирана с война със Сърбия и Черна гора. Стратегът на войната проф. В академията на генералния щаб изготвя втори вариант на плана. То предвижда зимен поход 1876-1877 година. След събраните сведения за численост и въоръжения на противника, през октомври 1876 година г-л Обручев представя доклад на императора с предложение веднага да се обяви война на Турция, като се разчита на въстание на българите и на ангажирането на турските войски с войната в Сърбия и Черна гора. Тази ситуация не позволява на последната да прегрупира силите си за отпор и поради късия срок да намери съюзник от Великите сили. Препоръката е главния пункт за преминаване на дунава да бъде Зимнич-Свищов. След това действащата

армия да заеме Северна България без да се увеличи в обсада на крепости и да принуди турските части в боеве на открито поле. Предвижда се Руската армия да се подпомага от българското опълчение, отначало като охранително после с участие в боеве. По сведения на разознаването Турция разполага с 80 хил. бойци, а Русия ще мобилизира 100 хил. бойци. До започването на войната обстановката се променя, количествата на армиите се увеличават и руската достига 300 хил. Новата обстановка налага осъвременяване на плана, като двата варианта взаимно се допълват и на 24 април 1887 година Русия обявява война на Турция. Дунавската армия и на изток Кавказката армия преминават в бойни действия. Декември 1877 година пада Плевен. Има предложение да се чака в Северна България да премине зимата. Стратегът г-л Обручев настоява и се приема неговото предложение да продължат бойните действия през зимата. На трети март 1878 година България е освободена.

В десетата по ред Руско-Турска война 1877-
1878 г. Турция е победена,
България освободена.
Подписване на Сан-Стефанския
мирен договор
на 3 март 1878 г.

Сан-стефанска България, обхваща Мизия, Тракия и Македония с обща площ 172 хил. кв. км. Население 4 800 000 души. Остават Северна Добруджа към Румъния, Ниш към Сърбия, Източни Родопи, Беломорска Тракия и Одринско остават под Османска власт. Сан-стефанска България просъществува 4 месеца до юли 1878 г.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Петко Николаев Николов – щабът на Русчушкия отряд в с. Брестовица; Академично издателство “Ценов” – Свищов 1998 г.
2. Лариса Чакалова, Рашко Иванов – Или отвъд Дунава или в Дунава - Наука и изкуство, София 1967 г.
3. Тодор Димитров – Възроден край – печатница “Дунав” – Русе
4. Из миналото на с. Ценово – Иван Томов – издателство на Отечествения фронт – София 1972 г.
5. Иван Крумов с. Климентово – печат “Абагар” – Велико Търново – глава осма
6. Президентът Първанов – Слово по случай 3-ти март в гр. Бяла 2005 г.
7. инж. Кольо Келерджиев – кмет на Община Бяла – Слово по случай 3-ти март – 2005 г.
8. Спомени на живи свидетели от селото за освободителната война – Милан Минчев, Иван Трифонов, Петко Билев и др. записани от учителя Йордан Илиев – 1942 г.

Съдържание

Предговор	2
Общи сведения за освободителната война	4
Първи сражения на Русчушкия отряд с башибозуци при Ценово и гибелта на казака Матей	6
Първи бойни действия с редовна турска армия	7
Спиране настъплението на източната турска армия	7
Сюлейман паша нов командващ източната турска армия – кръвопролитни боеве 14-15 ноември	
при Мечка Пиргово	9
Втори опит за пробив на руската отбрана при Пиргово, Мечка хан Гюл чешма 30 ноември	
Първи декември 1877 г. ден на победата на Русчушкия отряд	11 12
Ген. Тотлебен нов командващ на източния Руски отряд 20 февруари 1878г. без бой е освободен гр. Русе	12
Спомени на живи свидетели за освободителната война	13
Опълченци то Община Ценово във втора серия опълченски дружинки	15

Слово пред руския паметник на Казака Матей	17
Казака Матей – стихотворение	21
Върховно командване на руската армия	22
Форсиране на река Дунав	24
Командване на Русчушкия отряд	25
Донски Казашки полк	26
Щаба на Русчушкия отряд в с. Брестовица	27
Кухнята на Атаманския полк	29
Боевете през месец ноември	30
Гибелта на Сергей Максимилянович	30
Паметници на Сергей и Матей	31
Владимир Александрович на предни позиции	33
Снимки и отличия на опълченци от втората серия	34
Ген. Гурко в столицата 4 януари 1878	35
Джамията в Ценово	37
Дунавския вилает арена на бойните действия	38
Статия	44
Император Александър втори в България	48

Стратегът на Освободителната	50
война – г-л А. А. Обручев	
Библиография	55